

Nowy Teatr, Poznań

PANSTWOWY TEATR NOWY
UIT POZNAN

Het Einde van Europa

- 16 juni 1984 : Nijmegen
 Stadsschouwburg
 20.00 uur
17,18 juni 1984 : Amsterdam
 Nieuwe de la Mar Theater
 20.15 uur
-

Panopticum à la Madame Tussaud.
De Grote Sterfte of De Pest Parijs 1680

- 19 juni 1984 : Amsterdam
 Nieuwe de la Mar Theater
 20.15 uur

Het theater van Janusz Wisniewski

'Slechts enkele toneelmakers maken theater, de meesten maken een verzameling toneelvoorstellingen'.

Wisniewski vindt dat hij tot de eerste categorie behoort, getuige zijn verdere uitspraken zoals:

'Van theater verwacht ik spektakel, geen literatuur'.

Hij behoort tot de jongste generatie der Poolse toneelmakers.

Als oorspronkelijk beeldend kunstenaar en decorontwerper sluit hij aan bij theatermakers als Szajna en Kantor en dat is in zijn werk ook goed waarneembaar.

uitbundig exhibitionistisch karakter

Hij begon in 1980 met een eindexamenvoorstelling van de toneelschool in Neo-Romantische stijl van het klassieke **Balladine** van Slowaki. Toen reeds was het een attractief en overtuigend werkstuk, waarbij hij blijk gaf het gehele instrumentarium van het theater reeds volledig te beheersen. Opvallend was het uitbundig exhibitionistisch karakter van de voorstelling, die als belangrijkste materiaal citaten gebruikte uit zowel de literatuur en de film, als uit de beeldende kunst, waarbij alles vertaald werd in theatertaal. Vanaf 1980 heeft hij bij het Nowy Teatr uit Poznan drie producties opgezet, waarvan er nu twee in het Holland Festival gaan: **Het Einde van Europa** en **Panopticum**. Dit provincietheater leidde tot zijn komst een niet erg opvallend bestaan met goede voorstellingen maar zonder dat daar grote uitschieters bij waren. Sinds Wisniewski er werkt, is dat duidelijk veranderd.

Na **Panopticum** en **Het Einde van Europa** maakte hij een derde voorstelling **Na het Carnaval komt de Vasten**.

Deze producties vormen samen een drieluik en een hechte eenheid, waarin op logische en consequente wijze een visie op het toneel en de wereld wordt gedemonstreerd. Zijn uitgangspunten liggen in de kunstmatigheid van het toneel. Door die kunstmatigheid tot in het absurde te vergroten en dat dan weer agressief te gebruiken, bereikt hij een soort hysterie op het toneel die spot met alle psychologie van de personages.

vraagtekens bij bestaande conventies

Zijn voorstellingen spelen altijd in het lijsttoneel. In die lijst is weer een kleinere lijst geplaatst, waardoor een kleinermakend effect bereikt wordt.

Met al deze theatrale ingrepen zet hij grote vraagtekens bij de bestaande conventies. Het toneel is de kunst van de conventies (afspraken). Aangezien niet een van de personages beantwoordt aan psychologische logica, krijgen de voorstellingen een over-getheatraliseerd karakter, waarbij geen middel geschuwd wordt om spektakel te maken (Circus, Grand Guignol, Cabaret, Revue).

Wisniewski maakt het zijn acteurs niet gemakkelijk. Ze hebben zo goed als geen tekst en moeten dat weinige dan ook nog vaak tot in het absurde herhalen. Het ritme komt van de actie, niet in de eerste plaats van de muziek. Zijn thema: De menselijke situatie tegenover de catastrofes, waarbij wij allemaal nostalgisch terugverlangen naar het verloren paradijs.

Samenvatting van

Het Einde van Europa

van Janusz Wisniewski

'We zijn niet in staat een ander Babylon te bouwen. Slechts een papieren imitatie kunnen we ons voorstellen. Vandaar dat dit stuk niets gemeen heeft met pacifisme, noch is het een illustratie van de apocalyps (...). Te weten dat grote woorden uit de tijd dat actie nog het belangrijkste was, niet meer voor ons gelden. Wie zegt er iets over overwinningen. Overleven dat is alles.'

(Rilke)

Een aantal in een rechthoek geplaatste banken, waarop mannen en vrouwen zitten, emotioneel, alsof ze met stof bedekt zijn, vormt het openingsbeeld van Het Einde van Europa. De bovenste rij wordt ingenomen door soldaten. Links op het toneel een eenzame figuur - een soldaat met een breed opengesperde mond. Dit openingsbeeld lijkt weggelopen uit Kantor's **Dodenklas**, die bevolkt is met de soldaten uit **Wielopole Wielopole**.

Het eeuwige thema, waarin het lot van de Joden verbonden wordt met het lot van Polen, is ook hier uitgangspunt van de voorstelling.

Het thema van Kantor wordt hier echter breder opgevat. De **Dodenklas** is hier het symbool voor iedere groep die op de nominatie staat om uitgeroeid te worden.

In deze productie wordt de **Dodenklas** bevolkt door het oude Centraal Europa, of eigenlijk door geheel Europa.

Twee tovenaars, gekleed in lange witte jassen en met witte punthoeden op, treden op als circusclowns. Ze stellen de aanwezigen op de bankjes aan ons voor.

Zo leren wij onder anderen kennen: Nicht Frieda, 108 jaar oud; Nicht Deborah, gekleed als non, 130 jaar oud en Nicht Lilia en Lizelotte die beide 180 jaar zijn. Het is duidelijk dat het hier om meerdere generaties gaat. De twee presentatoren heten de Grote Epstein en Elias de Hemelbestormer, zo weggelopen uit Shalom Aleichem's **De wonderbaarlijke kleermaker**.

Na de introductie komt iedereen tot leven. Volgen een aantal groteske scènes en absurde situaties. Deze overdreven actie wordt gevolgd door de scène: Amerika.

'Amerika, Amerika', roepen de Grote Epstein en Elias de Hemelbestormer. Bencjion Schulz heeft een bestaan opgebouwd in Amerika en vertelt hierover aan zijn familie in een brief. Bij het horen van de uitroep Amerika! brengt de stadsomroeper de Grote Aap Kiki binnen die een rose tricot draagt en wiens achterwerk in brand staat. Dit is de eerste Grand Guignol-figuur die verschijnt bij het horen van de lokroep Amerika, zoals de eeuwige emigrant uit Europa die altijd reageerde als het ging om Het Beloofde Land van de Dollars. Vervolgens komt de familie op. Vader die de meiden wel eens wil zien (de Amerikaanse natuurlijk!), moeder die bang is voor de negers (de Amerikaanse zwarten wel te verstaan!), en dan de kleine Adam. En de Grote Epstein zingt: 'Amerika de beroemde Verenigde Staten, Amerika is het paradijs, welkom, welkom, welkom.'

Voordat ze echter scheep gaan naar dit mythische land, werpen de hongerige Joden zich op het manna, dat wordt geserveerd op metalen schalen. Een dame die zichzelf introduceert als mevrouw Smolenski stelt haar man Starveling aan ons voor. Ze opent een deurtje ter hoogte van de maag van haar echtgenoot en laat ons de laatste aardappel zien die hij 40 dagen geleden gegeten heeft. Iedereen schreeuwt nu om allerlei gerechten. Nieuwe figuren en waandenkbeelden, ontsproten aan de Amerikaanse droom van de armen verschijnen: De losbandige Voltigeuse, de Olifantvrouw van twee meter en een echte dwerg. Soldaten steken het toneel over. Een kind schreeuwt drie maal 'heb medelijden' en een verlopen accordeoniste, die er uit ziet als een misbruikte marktentster, geeft haar relaas over de totale oorlog in Europa, waarin iedereen tegen iedereen vecht. Ondertussen stapelt de bagage zich tot een grote berg op. De Dodenmeester opent de koffers en leest wat er op de oude treinkaartjes en scheepslabels staat. Sommigen zijn meer dan 100 jaar oud. Gebruikt of nooit gebruikt? De Dodenmeester wendt zich nu tot Adam en onderwijst hem in de Duitse taal; misschien vertelt hij hem over de Dood. De vader trekt zijn schoenen uit, doet zijn jas uit en zet zijn hoed af. Hij herhaalt dat enige keren als om te demonstreren hoe een dode eruit zag in de goede oude tijd, toen men stierf als Hoofd van de familie, als Echtgenoot of als Neef.

De verwarring neemt toe.

Uiteindelijk staat vader te flirten met de Olifantvrouw.

De Amazone barst in tranen uit. 'Ik zie Europa in stukken breken en ik spuug op jullie getelde dagen', schreeuwt de Accordeoniste. Nieuwe personages lopen het toneel op. Nicht Séraphine (een geëxalteerde dame van 45 jaar, waar niemand behoefte aan heeft) en een Man met Stigmata, die deze 5 kruiswonden laat zien. Dan volgt een demonstratie van het afzagen van een been, en wordt de werking van het galvaniseerapparaat op een mens getoond. De 4 Apocalypsriders en de Hoeren van Babylon komen voorbij. Soldaten marcheren. Een van hen trekt zijn uniform uit en deserteert. Een oorverdovend lawaai, doorsneden door wellustig geschreeuw, geeft de vernietiging aan van een verdoemde stad.

De een na de ander verlaten de acteurs het toneel, terwijl de banken en de bagage weggehaald worden.

De Grote Epstein en Elias de Hemelbestormer buigen met een clowneske lach en roepen: 'Europa kaput'.

De muziek stopt. Einde

Het einde van Europa in Janusz Wisniewski's grafisch theatrale versie is aangebroken.

Het Einde van Europa

regie/scenografie	Janusz Wisniewski
kostuums	Janusz Wisniewski
muziek	Jerzy Satanowski
choreografie	Emil Wesolowski
maskers/rekwisieten	Leszek Zielinski
assistent regisseur	Dorota Kuczynska- Standello
	Karolina Winning
inspicient	Iga Figiel
souffleur	Barbara Bilicka

Rolverdeling

Nicht Frieda	Kazimiera Nogajowna
Nicht Rebeka de	
Cursy	Wanda Ostrowska
Nicht Lilia i Lize- lotta	Bozena Janiszewska
Nicht Deborah	nog onbekend
De grote Epstein	Jacek Rozanski
Elias de Hemelbe- stormer	Leszek Lotocki
Dodenmeester	Janusz Michalowski
De Aap Kiki	Pawel Hadynski
Vader	Marian Pogasz
Moeder	Grazyna Wolszczak
Adam	nog onbekend
Moszele Helperin	Andrzej Saar
neef Izmael	Tadeusz Drzewiecki
Manka, het zwijn	Maria Rybarczyk
De schone ambassa- deur	Andrzej Lajborek
De Olifantenvrouw	Eleonora Stachecka
De overbodige vrouw	Barbara Drogorob
De Diplomaat	Czeslaw Ciszewski
De geheimzinnige	
Paz	Wojciech Standello
Madame Smolenskin	Hanna Kulina
Vrouw van de man	
met de Stigmata	Krystyna Feldman
Man met de Stigmata	Edward Warzecha
De Neger	Waldemar Szczepaniak
Mojzesz Purecki	Boleslaw Idziak
De Ketter	Rajmund Jakubowicz
De Werkeloze	Edmund Pietryk
De Voltigeuse	Elzbieta Jarosik
1e Ruiter	Jerzy Stasiuk
2e Ruiter	Zbigniew Grochal
1e Soldaat	Wieslaw Komasa
2e Soldaat	nog onbekend
3e Soldaat	nog onbekend
4e Soldaat	nog onbekend
Stilke junior	Jan Sterninski
Zuzanna, slacht- offer van de eeuwige	
oorlog in Europa	nog onbekend
De Kleine Pjotr	nog onbekend
Vaders Verlangen	nog onbekend

De Onderwijzer/De	
Dood	Michal Grudzinski
De misbruikte accor- deoniste	Slawa Kwasniewska
De Hoeren van Babylon:	
De mechanische	Teresa Chodziak
de tweede	Eugenia Skotarczak- Ciosanska
de derde	Juta Majewska

Samenvatting van

Panopticum à la Madame Tussaud
De Grote Sterfte of De Pest Parijs 1680
van Janusz Wisniewski

Hoewel de titel van het stuk **Panopticum à la Madame Tussaud. De Grote Sterfte of De Pest Parijs 1680** zeer veel woorden bevat, wordt er in de voorstelling weinig tekst gebruikt, terwijl die paar zinnen dan ook nog verschillende keren herhaald worden, hetgeen tot komische situaties leidt.

Panopticum behoort tot de theatrale richting die ingezet is in Polen door Kantor en Szajna. De basiselementen hiervan stammen uit de beeldende kunst. Alle andere elementen van de productie worden erdoor gedomineerd, en dit is eveneens bepalend voor de expressie en de speltechniek. Deze spelopvatting staat geheel ten dienste van het visuele (bijna schilderkunstige) effect en is vaak nogal caricaturaal van aard, speciaal als men naar Kantor's acteurs kijkt. De invloed van deze regisseur is opvallend in **Panopticum**.

een spottende proloog

Een spottende proloog opent de voorstelling. Een oude knol steekt het toneel over met Tristan en Isolde op zijn rug. Deze overjarige oudjes die hun eigen legende overleefd hebben, zijn zo grijs en afgeleefd dat men nauwelijks meer kan geloven in het verhaaltje dat liefde het belangrijkste in het leven is.

Na deze inleiding verschijnt de conferencier, die weggelopen lijkt uit Bob Fosse's film **Cabaret**. Hij schopt en stampt het ritme met zijn voet en groet het publiek in het Duits. Hij nodigt de gasten uit te genieten van 'dertien prachtige taferelen uit het leven van een man die naar de dokter rende uit vrees voor de dood. Hij probeerde allerlei soorten behandelingen, zoals pillen, kamfer, azijn, citroenen, aderlating, papjes, baden, clisma's, het huis uitroken, vasten en boetedoening'. Deze inleiding doet aan Molière's **Ingebeelde zieke** denken, evenals de naam van de hoofdfiguur Argan, zijn aanstaande tweede vrouw Belina en de tekst van de scheldkannonade tegen de kwakzalvers. Behalve deze gegevens heeft de productie van **Panopticum** verder niets gemeen met Molière.

bevreesd voor de dokters

Het stuk zelf begint met de Dood die Argan's eerste vrouw wegsleept; ze is een lief kleinburgerlijk type, dat snel opgevolgd wordt in het huwelijk door de perverse Belina. In afwijking van Molière's Argan wil de held van Panopticum niet alleen niet sterven, maar evenmin een behandeling ondergaan. Hij is weliswaar bang om dood te gaan, maar nog bevreesder voor de dokters. Artsen met een afschrikwekkend uiterlijk en vreemde namen zoals: Dr Betlejem, Dr Girolamo Cardano, Dr von Belmont, Dr Symphorien Champier en Dr Papua (die zwart is), die worden geassisteerd door verpleegsters die eerder aan politieagenten doen denken dan aan ziekenverzorgsters. Samen dwingen ze de ongelukkige Argan de vreselijkste onderzoeken te ondergaan en later een dodelijke operatie. Deze scènes doen meer denken aan een martelkamer dan aan een ziekenhuis.

menselijke monsters

Argan wil alleen leven en liefhebben, hij wil gelukkig zijn. Eenvoudig van geest, vriendelijk en hulpeloos als hij is, wordt hij vreselijk gekweld door een wrede wereld die hem berooft van zijn illusies en alle andere waarden, maar die hem helaas niet berooft van zijn lichamelijke klachten. Tegelijkertijd is die hele wereld gekunsteld en in zijn buitengewoon behoudende instelling totaal vastgeroest. Geheel bevolkt met menselijke monsters is die wereld.

De boze buurman en zijn vrouw, die in barokke kostuums gestoken zijn, komen op via een draaitoneel, terwijl de schepen, die hun als hoofddeksel dienen, saluutschoten afvuren; de gedegenereerde graaf draagt het lijk van zijn verloofde; een vader (in pyama) en een moeder gedragen zich als robots; een ballet van meisjes, die hun eerste prille danspasjes reeds vèr achter zich hebben, danst onder begeleiding van twee tenoren, die de lofzingen van geluk en gezondheid, wijsjes overgebleven van een of andere slechte opera. Dan is daar ook nog Nosferatu, die kinderen eet, en het Aapkind, de gekke Salomon met verwarde haren en de Gek, die het einde van Europa voerspelt.

de dood: onbeduidende heks

Zelfs de Dood heeft hier geen majesteit; Hij is een vrijpostige maar onbeduidende heks, die een salvo scheldwoorden uitstort over zijn slachtoffers als hij hen te gronde richt.

Als Argan's lever op een gegeven moment met een strijdkreet uit het lijf verwijderd wordt, richt de ongelukkige zich op en roept: 'ik leef, ik leef!'

Dit mag cynisch en grotesk klinken. Voor Wisniewski is het een bittere waarheid.

Panopticum à la Madame Tussaud. De Grote Sterfte of De Pest Parijs 1680

regie/scenografie	Janusz Wisniewski
muziek	Jerzy Satanowski
choreografie	Emil Wesolowski
kostuums	Irena Bieganska
maskers/rekwisieten	Leszek Zielinski
assistent regisseur	Iga Figiel
souffleur	Julia Ossowska
musici	Zenon Dolata
	Szymon Melosik
	Leszek Luczak
	Adam Pasko

Rolverdeling

Tristan	Jerzy Stasiuk
Isolde	Bozena Janiszewska
Conferencier	Michal Grudzinski
Argan	Marian Pogasz
Argans eerste vrouw	Hanna Kulina
Belina	Elzbieta Jarosik
Vader	Andrzej Saar
Moeder	Kazimiera Nogajowna
Broer Frans	Waldemar Szczepaniak
De heilige Nikolaas	Tadeusz Drzewiecki
De kleine heilige	
Nikolaas	Jan Sterninski
De Maan	Andrzej Lajborek
De gekke Salomon	Wieslaw Komasa
Soldaat zonder been	Boleslaw Idziak
Buurman	Zbigniew Grochal
De Dood	Slawa Kwasniewska
Dr Betlejem	Wojciech Standello
Dr Girolamo Cardano	Jacek Rozanski
Dr von Helmont	Lech Lotocki
Dr Symphorien Champier	Edward Warzecha
De Overledenen:	
De zwarte huzaar	Rajmund Jakubowicz
De non	Barbara Drogorob
De spoorwegarbeider	Edmund Pietryk
Dr Papua	Tadeusz Drzewiecki
De vrouw van de professor	Wanda Ostrowska
Verpleegsters:	
Venus	Hanna Kulina
Olga	Maria Rybarczyk
Teresa	Bozena Janiszewska
Sylvia	nog onbekend
Anette	nog onbekend
Moeder van de apenkinderen	Eleonora Stachecka-Jankowska

Nosferatu de kindere- eter	Waldemar Szczepaniak
Gekke europese on- heilsprofeet	Janusz Michalowski
Gek met een gouden trompet	nog onbekend
Kind/Aap	Michal Grudzinski
Graaf met het lijk van de bruid	Czeslaw Ciszewski
Ballet:	
Tania I	Teresa Chodziak- Einbacher
Tania II	Juta Majewska- Stanczak
Tania III	Eleonora Stachecka- Jankowska
Tania IV	Eugenia Skotarczak- Ciosanska

en verder:

Dr Teodor uit Kyrene, Dr Ambrois Pare,
Ziekenbroeder W, Ziekenbroeder K, De
Kleine Argan, De kleine vrouw van Argan,
Tenor I, Tenor II en Gezondheid.